

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 november Ról-ról

Csengery Kristóf: Mindent szabad (Magyar szimfonikus zene a Korunk Zenéje három hangversenyén: 2012. szeptember 30., október 4. és 9. – Olasz Intézet hangversenyterme.)

Ha szokás volna ebben a rovatban a cikkeknek alcímet adni, az ezúttal hosszadalmasan hangzana: *magyar szimfonikus zenekari művek ma, tegnap és tegnapelőtt – az idei Korunk Zenéje kínálata alapján*. Szerencsére nincs alcím – de azért arról lesz szó, amit az iméntiek előlegeznek. A Korunk Zenéje az egyik legrégebb magyarországi újzenei fesztivál – szervezője, a Filharmónia Budapest az ideit a 38.-ként hirdette, azaz már közel négy évtizede hallgatjuk az október eleji koncerteket. Az őszi seregszemle sokáig monopolhelyzetben volt, utóbb lettek társai is, előbb csak egy-kettő, majd több: a Magyar Rádió tavaszi Századunk Zenéje sorozata (ma Con Tempo névre hallgat), a Magyar Zeneművészeti Társaság január végi Mini-fesztiválja, egy időre az Őszi Fesztivál is fontos fórumot teremtett a kortárs zenének (utódja, a Café Budapest műsorán ma már csak kevés kortárs komolyzene szólal meg) – és így tovább. A riválisok felbukkanása, s vele a Korunk Zenéje fontosságának relativizálódása jótékony hatást gyakorolt a fesztivállal kapcsolatos igényekre. Régebben azt vártuk, mutassa fel minden egyes év kínálata a teljes spektrumot. Ma már csak színes, változatos, jó műsort szeretnénk, olyat, amely kellően sokféle törekvést érzékeltet a ma és a tegnap új zenéjéből.

Az idei fesztivál ilyen kínálattal rukkolt elő: színes, változatos, jó programok követték egymást. Akadt néhány olyan szimfonikus koncert, amely arra is alkalmat adott, hogy a műsorukon szereplő magyar művek egy kritikai áttekintésben szimfonikus körképpel szolgáljanak arról, hogyan írtak és írnak zenekarra a közelmúlt és a ma hazai alkotói. Tizennégy alkotás, köztük már halott szerzők és mai idősebbek, középkorúak és egészen fiatalok művei, itthon élők és külföldön tevékenykedők, avantgárd szelleműek és konzervatívok kompozíciói – sokféle darab, mely együttesen felmutatja a legfőbb tendenciákat. Erről a három hangversenyéről – az idei Korunk Zenéje egy kivágatáról – számol be ez a cikk – bírálat helyett a jellemzés igényével.

A félmúltat Ligeti, Szőllősy és Bozay képviselte. Érdekes volt hallani Szőllősy Andrásról (1921–2007) a *Preludio, Adagio e Fugát* (1973): az életmű „kakukktójásának” is tekinthető, soha nem játszott, s a jelek szerint később már a szerző által sem kedvelt opus az oeuvre-ből való „kítaszítotttsága” ellenére hitelesen képviseli az egykori Kodály- és Viski-, majd Petrassi-növendék gondolkodásmódjának kettősségét: a kötődést a hagyományhoz, ám egyszersmind a megalkuvás nélküli modernség igényét, mely azonban mindig a tudatos megformáltság, a szigorú szerkesztés ökonómiájával társul. Ennek a többrétegű alkotói hitvallásnak nagyon jól megfelelt a barokk hagyományra visszautaló tételhármassal: a kezdetben folyamatos mozgású,

majd a folyamatot lassan leépítő Preludio, a mély morajlásból lassan dallammá artikulálódó Adagio, s végül a rendkívül sűrű történet elénk táró, mindvégig nagy fegyelemmel szerkesztett Fúga. Az Új Zenei Stúdió tagjainál alig idősebb Bozay Attila (1939–1999) a hetvenes években egyike volt azoknak, akik a Stúdió Nyugatra tekintő kollektív experimentalizmusával szemben az inkább magyar hagyományokat folytatni vélő egyéni kísérletezés útját keresték, egyszerre többfelé is tájékozódva (népzene, improvizáció). A *Pezzo sinfonico* (1967) egyfelől szigorúan szerkesztett darab, másfelől mintha a 19. századi szimfonikus költemény formavilágát és kifejezőmódját alkalmazná a 20. század második felének kortárs zenéjére. Rendje nem tárulkozik fel egykönnyen, ezért is érzi a hallgató a sokszorosán tagolt, többszakaszos formát erősen narratívnak – persze ez is a szimfonikus költemény műfajára utal. A hangvételek a bartóki megszólalásmód visszhangjától a gyermekdal-idézetig terjednek. A két magyarországi magyar szerző után az 1956-ban Nyugatra emigrált Ligeti György (1923–2006) *Csellóversenye* (1966) különleges erővel mutatja fel a szabad levegő termékenyítő hatását. A rendhagyó mű igazi avantgárd alkotás, szinte mindent megkérdőjelez: formát, műfajt, a zenei alkotóelemek (dallam, ritmus, zenei idő) korábbi jelentését és funkcióját, mindent elemeire bont, s a lényegre csupaszított szerkezettel a felvetett problémák különlegesen erőteljes exponálását teszi lehetővé.

A mai hetven körüliek közül hárman jelentkeztek új művekkel: Sári, Dubrovay, Eötvös. Sári József (1935) Regensburgban bemutatott Thomas Bernhardt-operája, *A kalaposmester* (2008) instrumentális közjátékait fűzte egybe és formálta ensemble-szvitte, példát mutatva a tizenkét egyenrangú hang használatához ragaszkodó kortársi komponálásmód következetességéből. Igen expresszív, beszédes, számtalan remek hangszeres szólót felvonultató mű A kalaposmester zenekari szvitje, mely úgy teremt folytonosságot a 20. század első felének schönbergi újításai és a ma között, hogy egyúttal tökéletesen friss a hangja. Ugyanezt mondhatjuk el Eötvös Péter (1944) különös műfaji kísérletéről. A *Schiller, energische Schönheit* (2010), melyet a szerző a német költő *Levelek az ember esztétikai neveléséről* című művészetfilozófiai írásgyűjteményének részleteit megzenésítve, nyolc énekhangra, nyolc fúvósra, két ütőre és harmonikára komponált, értekező prózát konfrontál a legszigorúbb hangvétellő, ugyanakkor szenvedélyes kifejezésvilágú zenével, a darab magvában feszülő műfaji paradoxont a kivitelezéssel nem tompítva, inkább tovább hangsúlyozva, az énekszólamok kezelésében pedig összefoglalva, ami Európában az elmúlt nyolcvan év során, a bécsi iskolától máig történt. Dubrovay László (1943) viszont *3. zongoraversenyében* (2011) az egyetlen megszakítatlan zenei folyamatba több tételt sűrítő liszti formamodellre rekapitulálja színek és karakterek kavalkádjával, megidézve magát a liszti megszólalásmódot is, de Liszt követői (például Bartók vagy Ravel) hangjától sem érintetlenül. Virtuóz keverékmű keverékstílusban, tisztelgés a nemrég magunk mögött hagyott bicentenárium előtt.

A középgeneráció képviselőjében Hollós Máté (1954) *Viola contro violenza* (2010) című kétbrácsás-zenekari alkotása a mezőnyben egyrészt azt a hajlandóságot demonstrálja, amellyel a hangszeres zene napjainkban is vállalkozik konkrét jelentéstartalmak (esetünkben a békevágy) szöveg nélküli közvetítésére, illetve illusztrációjára, másrészt példával szolgál a kortársi hang és a hagyomány szerves ötvözésére. Végül figyelmet kelt azzal, hogy minden azonosítható stílári vagy idézetszerű hungarizmus mellőzésével is képes magyar hangot megütni – mindenekelőtt azzal, hogy a felelősségtudatot sugárzó mű intonációi nem tagadják meg a (sokszorosán átértelmezett) bartóki hagyományt. Fekete Gyula (1962) Dubrovay Lászlóhoz hasonlóan a Liszt-bicentenáriumra reflektál Liszt-operája, az *Excelsior!* zenéjéből összeállított *szimfonikus szvitte* (2012), amely a ma divatos retro-, illetve neo-stílusirányzat szívárványszínű eklektikájának vállalt érzelmességgel és elegánsan megírt képviselője. Figyelemre méltó, hogy miközben a mű Lisztre emlékezik, az ő zeneszerzői életútját téve meg színpadi mű cselekményének alapjául, a zene a maga romantikájának fő forrásvidékét nem is

annyira Liszt, mint inkább a századfordulós opera vagy az amerikai emigrációba vonult Rahmanyinov dallamaiban és harmóniáiban találja meg.

Fekete tanulóévei jelentős részét Amerikában töltötte, s Excelsior!-szvitjében felfedezni véltem az Újvilágban tanult elfogulatlan szemlélet hatását. Mint ahogyan az évek óta Amerikában dolgozó (de a tavalyi évadtól karmesterként a Rádiózenekar vezetését is vállaló) Vajda Gergely (1973) Virginia Woolf-regényrészlet nyomán komponált zenekari darabján, az *Orlando ébredésén* is érezhető a szakmai problémáktól meg nem terhelt komponálásmódnak az a könnyedsége, a közönség megszólításának az a magától értődő képessége, amelyet Vajda minden bizonnyal Amerikában sajátított el. Az *Orlando* lassan kibomló hangzású, a zenei rétegeket finoman egymásra építő, delikát hangszereléssel víziókat elénk idéző álombalett, mely nem adja fel a kortársi hangzás modernségét, mégis könnyen utat talál a hallgatóhoz. Horváth Balázs (1976) Hollóshoz hasonlóan Rivka Golani és Bársony Péter pacifista szellemű művek születését ösztönző kétbrácsás „békeprogramjához” csatlakozott, mikor megírta *Double Cadence avec deux Doubles* című sajátos kettősversenyét, melyben a forma meghatározó elemévé lép elő egyrészt az a körülmény, hogy a két hangszer hogyan és mikor reagál (vagy épp nem reagál) egymás mondandójára, másrészt a mű a két szólista változó elhelyezésével a teret is bevonja a játékba, és ilyen értelemben részben színházzá is válik. A darab engedmények nélkül beszél a neoromantikától érintetlen kortársi hangot, mint ahogyan ezt teszi Sárly Bánk (1973) műve, az *Elrejtett emlék* (2011/2012) is, amelyben a kritikus a majdnem-semmiből fokozatosan kibontakozó zenei tartalom és forma születésfolyamatát érezte leginkább meghatározónak.

A legfiatalabbak, a nyolcvanas évek generációjának tagjai közül Dargay Marcell (1980) kétbrácsás–zenekaros *Pacific 012*-je a „dallammal vagy anélkül” dilemmáját vizsgálja mindkét aspektusból, sok újszerű színnel, zörejelemmel – és ismét csak „tér-zeneként”. Bella Máté (1985) hatásos Vörösmarty-megzenésítése, *Az Éj monológja* (2011) a részben archaikus elemekből is építkező (s magával a kontratenor hangfajjal persze eleve archaizáló), növényi burjánzású énekszólo és a szeriális megoldásokat is tartalmazó, szigorú szerkesztésű zenekari szövet konfrontációjával Régi és Új izgalmas kombinációját nyújtja, míg Horváth Márton Levente (1983) „Weöres-szimfóniája”, *A forrástól a kristályig* (2012) a maga profi technikával alkalmazott retro-eklektikájával a 20. század első felét idézi.

Tanulság? Summa? A rögtönzött szemle a maga hézagaival és esetlegességeivel is azt sugallja, hogy a magyar zeneszerzés az utóbbi év(tized)ekben valóban elérkezett a „modernség utáni” korszak jellegzetes szimultánállapotába: egyszerre van jelen (és képes kellő poétikai hitel és szakmai biztonság esetén akár katartikusan is hatni) az összes lehetséges stílus és gondolkodásmód, műfaj és eszköz – minden és mindennek az ellentéte. Nem cáfolják és nem erősítik egymást – egymás mellett élnek. És még egy észrevétel: feltűnt a három koncert interpretációinak magas színvonala, a mindent lejátszani képes zenekarok (MR Szimfonikusok, Savaria Szimfonikus Zenekar, Debreceni Kodály Filharmonikusok), a rátermett és felkészült karmesterek (Vajda Gergely, Sándor Szabolcs, Kollár Imre), az ihletett és virtuóz szólisták (Rivka Golani, Bársony Péter, Rohmann Ditta, Philipp György, Fülel Balázs) szakmai biztonsága. Úgy látszik, Magyarországon az utóbbi években (mindenekelőtt alighanem az UMZE Kamaraegyüttesnek köszönhetően) a kortárs zenei előadópraxisban is lezajlott egy csendes paradigmaváltás – ma már nem lehet félkész produkciókkal közönség elé lépni. A fiatal magyar muzsikusok ma már nem „küzdnek” az új kompozíciókkal – birtokba veszik őket.

Magyar szimfonikus zene a Korunk Zenéje három hangversenyén: 2012. szeptember 30., október 4. és 9. – Olasz Intézet hangversenyterme.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Csengery Kristóf: Északi fény (Jean Sibelius: Szimfóniák és szimfonikus költemények. Erato, 4 CD, 2012. City of Birmingham Symphony Orchestra, vezényel Sakari Oramo.)** Budapesti koncerttermekben nincs hagyománya az északi repertoár ápolásának. Olykor elhangzik...
2. **Csengery Kristóf: Gusztáv, a dinamó (Shakespeare és Csajkovszkij – három zenekari fantázia a Simón Bolívar Szimfonikus Zenekar előadásában, Gustavo Dudamel vezényletével. CD, Deutsche Grammophon.)** Shakespeare és a zene: ez a kapcsolat nem folyóiratcikk, inkább...
3. **Csengery Kristóf: Tévedések vígjátéka (Richard Strauss: Arabella. Magyar Állami Operaház, 2012. március 23. Karmester Stefan Soltész.)** A magyar operajátszásnak vannak nagy adósságai: jelentős, korszakalkotó művek, amelyek...
4. **Csengery Kristóf: Kárhozatrevü, megváltásrevü (Arrigo Boito: Mefistofele. Rendező Kovalik Balázs. Karmester Kovács János. Magyar Állami Operaház, 2010. szeptember 14.)** Hajlamosak vagyunk Arrigo Boitót (1842–1918) kizárólag a két kései Verdi-remeklés...
5. **Csengery Kristóf: Alkotó és Mű (Carl Orff: Carmina burana – Patricia Petibon, Hans-Werner Bunz, Christian Gerhaher, a Bajor Rádió Szimfonikus Zenekara és Kórusa, vezényel Daniel Harding. Deutsche Grammophon.)** Carl Orff műve, a Carmina burana a 20–21. század egyik...

Cimkék: **Csengery Kristóf**